Institut za hrvatski jezik
i
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Međunarodni znanstveni skup

Hrvatski biblijski prijevodi na marginama

Knjižica sažetaka

Zagreb, 29. listopada 2026.

ORGANIZACIJSKI ODBOR

dr. sc. Željko Jozić, znanstveni savjetnik, ravnatelj Instituta za hrvatski jezik

dr. sc. Barbara Štebih Golub, znanstvena savjetnica u trajnome izboru, Institut za hrvatski jezik

dr. sc. Dubravka Ivšić Majić, viša znanstvena suradnica, Institut za hrvatski jezik

dr. sc. Martina Kramarić, viša znanstvena suradnica, Institut za hrvatski jezik

dr. sc. Ermina Ramadanović, viša znanstvena suradnica, Institut za hrvatski jezik

Maja Priselac, dipl. novinarka, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Igor Palašti, univ. mag. ing. aedif., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

PROGRAMSKI ODBOR

dr. sc. Barbara Štebih Golub, znanstvena savjetnica u trajnome izboru, Institut za hrvatski jezik

dr. sc. Marijana Horvat, znanstvena savjetnica u trajnome izboru, Institut za hrvatski jezik

dr. sc. Dubravka Ivšić Majić, viša znanstvena suradnica, Institut za hrvatski jezik

dr. sc. Martina Kramarić, viša znanstvena suradnica, Institut za hrvatski jezik

izv. prof. dr. sc. Boris Beck, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Irena Galić Bešker, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Karolina Tumbas, mag. bibl., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

dr. sc. Andreja Legan Ravnikar, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana

dr. sc. Kateřina Voleková, Institut za češki jezik, Prag

dr. sc. Václav Čermák, Slavenski institut Akademije znanosti Češke, Prag

TAJNICA SKUPA

dr. sc. Mateja Fumić Bistre

Institute of Croatian Languuage
and
National and University Library in Zagreb

International Academic Scientific Conference

Croatian Biblical Translations on the Margins

Book of Abstracts

Zagreb, 29 October 2026

PLENARNA IZLAGANJA

Boris Beck
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
boris.beck@fpzg.hr

Paratekst u hrvatskim biblijskim prijevodima i njegov utjecaj na čitanje svetoga teksta
Paratext in Croatian Bible Translations and its Influence on the Reading of the Sacred Text

Svako biblijsko izdanje dolazi s raznim slojevima parateksta, kako ga je definirao Gérard Genette, odnosno sa skupom raznih elemenata koji okružuju i predstavljaju sveti tekst. Oni nisu njegov unutarnji dio, nego formiraju okvir između teksta i čitatelja. Paratekstni elementi unutar knjige, to jest peritekst, obuhvaćaju sljedeće: podnaslov koji može sadržavati pobližu oznaku (Suvremeni hrvatski prijevod, *Franjevačka Biblija*), istaknuto ime prevoditelja (Ivan Evanđelist Šarić), impresum iz kojega je razvidno tko su urednici, prevoditelji i priređivači, a također i tko je izdavač, imprimatur kao specificum katoličkih prijevoda, pisma crkvenih velikodostojnika, kao oznaku podupiranja katoličkih prijevoda (Standardni hrvatski prijevod Biblijskoga društva), predgovore s općim uvodom u *Bibliju* (*Zagrebačka Biblija*), fusnote kao mjesta približavanja čitateljima biblijskoga teksta (Škarić, Kristijanović), specifične predgovore ili pogovore pojedinim biblijskim knjigama (Kristijanović), kronološke i druge tablice (primjerice s mjerama), zemljovide (Šarić, *Zagrebačka Biblija*), konkordance. Dok se spomenuti peritekst nalazi izvan samoga svetog teksta, unutar njega nalaze se numeracija redaka i poglavlja koja, premda tradicionalna, u novijim prijevodima bude varirana (Suvremeni hrvatski prijevod) te naslovi i međunaslovi, tj. urednička oprema koja može znatno utjecati na razumijevanje teksta. U novije vrijeme očituje se i važnost epiteksta (tekstova izvan same *Biblije*) u obliku intervjua s prevoditeljima i priređivačima, prikazima prijevoda i marketinškim materijalima (Kršćanska sadašnjost, Hrvatsko biblijsko društvo). Proučavanje parateksta nužno je jer on obuhvaća sve ono što omogućuje tekstu da bude primljen, shvaćen i kontekstualiziran tako što oblikuje očekivanja čitatelja, utječe na interpretaciju *Svetoga pisma* i djeluje kao posrednik između autora, teksta i publike, aktivno sudjelujući u značenju teksta.

ključne riječi: paratekst, Biblija, kontekstualizacija, interpretacija
Keywords: Paratext, Bible, contextualization, interpretation

Mario Cifrak
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
mario.cifrak@kbf.unizg.hr

Hrvatski biblijski prijevodi kroz povijest
Croatian Biblical Translations through History

Bilo je više pokušaja da se na hrvatski prevede cjelovita *Biblija*. Najstarije poznato svjedočanstvo o tome rukopis je prvih dviju knjiga *Biblije*, nastao potkraj 15. ili na početku 16. st. u Dubrovniku. U ovome ćemo pregledu krenuti od tzv. *Zagrebačke Biblije* iz 1968. Ona je nastala odmah poslije završetka Drugoga vatikanskog koncila. Pitanje koje su si sami izdavači postavili glasilo je: *koju Bibliju izdati?* Ono je vrlo široko postavljeno imajući u vidu dotadašnje hrvatske prijevode, dakle moglo je biti riječi o već postojećim prijevodima koje ćemo ukratko prikazati. Što bi to značilo s obzirom na izvornik? Dotadašnji prijevodi bili su uglavnom s latinskoga. Katolička Crkva brine se da prijevodi budu iz izvornih tekstova svetih knjiga (usp. DV 22). I poslije *Zagrebačke Biblije* imamo prijevode na hrvatski sve do prijevoda iz 2025. u izdanju Hrvatskoga biblijskog društva.

ključne riječi: hrvatski biblijski prijevodi, Vulgata, kritička izdanja masoretskoga teksta, Septuaginte i Novoga zavjeta

Keywords: Croatian Bible translations, the Vulgate, critical editions of the Masoretic Text, the Septuagint, and the New Testament

IZLAGANJA

Vesna Badurina Stipčević
Institut za hrvatski jezik
vesna.stipcevic@stin.hr

Hrvatskoglagoljski biblijski prijevodi
The Croatian Glagolitic Biblical Translations

Čitanja iz *Staroga* i *Novoga zavjeta* nalaze se u hrvatskoglagoljskim liturgijskim knjigama, kao i u zbornicima tipa *liber horarum*. Brevijari sadrže znatno više biblijskoga teksta negoli misali: u brevijarima se starozavjetne knjige čitaju u znatnome opsegu, u misalima tekstovi evanđelja i *Djela apostolskih*, a u zbornicima se nalaze psaltir i veći dijelovi evanđelja. Tekstološka obrada biblijskih knjiga u hrvatskoglagoljskim brevijarima, misalima i zbornicima, usporedba s grčkim i latinskim izvornicima te izrada kritičkih izdanja omogućuju u određenoj mjeri rekonstrukciju hrvatskoglagoljske *Biblije*, koja nije sačuvana kao cjelovit kodeks.

Dosadašnja istraživanja pokazuju da hrvatskoglagoljski biblijski prijevodi nisu jedinstveni, da su potekli iz različitih vremenskih razdoblja i različitih tekstovnih izvora. Dijelom su to biblijske lekcije koje su vezane uz ćirilometodski prijevod *Biblije* i u osnovi im je grčki, *Septuagintin* predložak. Osim tradiranih biblijskih prijevoda postoje i mnogi novi prijevodi. Primjerice, *Knjige o Makabejcima, Estera, Tobija, Judita, Knjiga Mudrosti* prevedene su tijekom srednjega vijeka po uzoru na latinsku *Bibliju*, *Vetus Latinu* i *Jeronimovu Vulgatu*. Upravo ovi novi biblijski prijevodi, koji svjedoče o vrsnoj prevoditeljskoj vještini hrvatskih glagoljaša, pripadaju i najstarijim tekstovima hrvatske biblijske tradicije.

ključne riječi: Biblija, hrvatskoglagoljski biblijski prijevodi, hrvatskoglagoljski brevijari, hrvatskoglagoljski misali, tekstološka istraživanja

Keywords: Bible, Croatian Glagolitic Bible translations, Croatian Glagolitic breviaries, Croatian Glagolitic missals, textological research

Daniel Berković
Biblijski institut Zagreb
dberkovi@outlook.com

Emotivno i emocionalno u biblijskom psaltiru: prevodilačka rješenja fra Silvija Grubišića u prijevodu *Psalama*

The Emotive and the Emotional in the Biblical Psalter: Fra Silvije Grubišić's Translation Solutions in his Translation of the Psalms

Fra Silvije Grubišić nedvojbeno je osebujan i specifičan hrvatski biblijski prevoditelj. Nažalost, nemalo je zanemaren među hrvatskim biblijskim prevoditeljima. Svojevrsno zaobilaženje njegova lika i djela duguje barem dvjema činjenicama.

Jedan je razlog tomu to što su njegova prevodilačka rješenja izrazito osebujne naravi, specifična i izrazito nekonvencionalna. Ponegdje su u prevodilačkim varijantama čak tvrda i žestoka. U svakom slučaju, jedinstvena. Jedno takvo rješenje, jedinstveno Grubišiću, naći ćemo u pripovijesti o Kajinu: „Ako pravo radiš, vedrinom odsijevaš, a ne radiš li pravo, grijeh ti je vrag na pragu što na te vreba" (Post 4,7). Ono na što svakako valja računati jesu Grubišićev vrlo promišljeni jezični i kontekstualni pristup te rješenja koja su uvelike utemeljena u hebrejskom izvorniku *Staroga zavjeta*.

Drugi, za njega kobni i neoprostivi krimen nalazi se u njegovoj marginalizaciji i ciljanom zanemarivanju biblijskog stila u njegovim prijevodima. O toj problematici i jezičnoj tematici biblijskoprevodilačkoga stila valja vidjeti: Pranjković, *Hrvatski jezik i biblijski stil*. Suprotno uvriježenomu biblijskom stilu, Grubišićevi stilemi kao prepoznatljive stilske značajke nemilice se usprotivljuju tradicionalno uvriježenomu biblijskom stilu.

Grubišićevi stilemi obiluju (osobito u području emotivnoga i emocionalnoga) augmentativima (*brdina*, *jametina*; Ps 18; Ps 16), disfemizmima (*đubre*, *lešina*; Ps 55) i nekonvencionalnim jezičnoprevodilačkim rješenjima (*brnjica*, *glupost*; Ps 39, Ps 38).

Svakako valja imati na umu i distinkciju između pojmova kao što su emotivno i emocionalno, što uvelike pojašnjava Grubišićev prevodilački opus u *Psaltiru* (usp. Ps 73 i Ps 55).

ključne riječi: augmentativ, biblizam, disfemizam, eufemizam, parezija

Keywords: augmentative, biblicism, dysphemism, euphemism, parrhesia

Jurica Budja
Institut za hrvatski jezik
jbudja@ihjj.hr

Biblijski redci u djelu Štefana Zagrepca
Biblical Verses in the Opus of Štefan Zagrebec

U izlaganju će se sondirati prijevodi biblijskih redaka u djelu Štefana Zagrepca. Zagrebec je u rasponu od devetnaest godišta izdao pet knjiga propovijedī, koje sve skupa broje nešto malo više od 3000 stranica. Kako to u propovijedima biva, često u tekst umeće biblijske retke, i to najprije latinsku verziju, a zatim svoj prijevod. Gustoća biblijskih navoda varira od knjige do knjige i teško je procijeniti koliko ih je; broj je svakako jako velik. Za izlaganje ćemo pocrpsti stanovit broj navoda, razmotriti njihov odnos s latinskim izvornikom i vidjeti može li se na temelju jezičnih podataka dokazati da im je autor Zagrebec.

ključne riječi: Štefan Zagrebec, hrvatski, hrvatski kajkavski književni jezik, biblijski prijevodi, biblijski redci

Keywords: Štefan Zagrebec, Croatian, Croatian Kajkavian literary language, Bible translations, biblical verses

Kotel Da-Don
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
kdadon@gmail.com

Biblija u Hrvatskoj: filološki izazovi prevođenja biblijskoga hebrejskog na hrvatski jezik

The Bible in Croatia: Philological Challenges in Translating Biblical Hebrew into the Croatian Language

Izlaganje analizira hrvatsku tradiciju prevođenja *Biblije* i ukazuje na njezinu složenost te na brojne izazove povezane s preciznošću, filološkom točnošću i vjernošću hebrejskom izvorniku. Iako prevođenje *Biblije* u Hrvatskoj ima dugu povijest, suvremena istraživanja pokazuju da mnogi prijevodi nisu utemeljeni izravno na masoretskom tekstu, nego na posrednim latinskim izvorima, što dovodi do gubitka značenja, stilskih obilježja, hebrejskih igara riječi i teoloških slojeva. Posebno se ističu problemi koji proizlaze iz kršćanskoga konteksta većine povijesnih prijevoda, čime nastaju teološke i interpretativne pristranosti. Izlaganje naglašava da su u židovskoj tradiciji prijevodi bili iznimka, a ne pravilo, te da su prihvaćeni samo kada je postojala nužna potreba. Ističe se potreba za novim, filološki utemeljenim i kritičkim pristupom prevođenju *Biblije* na hrvatski kako bi se osiguralo razumijevanje njezine izvorne dubine, strukture i poruke. Na kraju se izdvajaju tri glavne skupine problema u hrvatskim prijevodima: prekid s rabinskom tradicijom tumačenja, odstupanje od izvornoga hebrejskog značenja te neujednačenost i interpretativna pristranost.

ključne riječi: Biblija, prevođenje, masoretski tekst, rabinska tradicija, teološke pristranosti
Keywords: Bible, translation, Masoretic Text, rabbinic tradition, theological biases

Ivana Eterović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
isankovi@ffzg.hr

Onimi u evanđeoskim tekstovima iz Vramčeve *Postile* (1586.)
Onyms in the Gospel Texts from the Vramec's *Postil* (1586)

Najstariji sačuvani prijevodi dijelova *Biblije* na kajkavski književni jezik sadržani su u *Postili* Antuna Vramca, objavljenoj 1586. u putujućoj tiskari Ivana Manliusa u Varaždinu. U njezinu se prvom dijelu nalaze tekstovi nedjeljnih evanđelja, a u drugome dijelu tekstovi evanđelja na blagdane svetaca koji su bili slavljeni u Zagrebačkoj biskupiji. Dosadašnja istraživanja Vatroslava Jagića, Matije Murka i drugih hrvatskih filologa pokazala su da se Vramec u svojem radu nesumnjivo služio *Bernardinovim lekcionarom* (1495.) i latiničkim izdanjem hrvatske protestantske *Postile* (1568.), no podvrgavajući izvornike prilagodbi na kajkavštinu na svim jezičnim razinama. U fokusu ovoga izlaganja bit će dosad slabije istražena jezična građa – onimija, jer se pokazalo da se upravo na tome primjeru može dobro pratiti tekstološki relevantan odnos različitih hrvatskih šesnaestostoljetnih biblijskih prijevoda. Reprezentativan uzorak onimijske građe zabilježene u Vramčevoj *Postili* usporedit će se s ekvivalentnim onimima iz *Bernardinova* (1495.) i *Zborovčićeva lekcionara* (1543.) te hrvatskih protestantskih prijevoda *Biblije* koje nalazimo u *Novome testamentu* (1562./1563.) i trima postilama, a potom će se tekstološki analizirati s ciljem utvrđivanja mjere u kojoj su na Vramčevu onimiju utjecali njegovi predlošci. Izlaganjem se teži dati prilog boljoj istraženosti tekstološkoga kontinuiteta hrvatskih predreformacijskih, reformacijskih i protureformacijskih biblijskih prijevoda.

ključne riječi: hrvatski jezik, Biblija, 16. stoljeće, Antun Vramec, onim
Keywords: Croatian language, Bible, sixteenth century, Antun Vramec, onym

Josip Galić
Institut za hrvatski jezik
jgalic@stin.hr

Jednačenje sličnih konteksta u hrvatskoglagoljičnim biblijskim tekstovima: primjer biblijskoga čitanja o nasljedovanju Krista iz hrvatskoglagoljičnih misala

Assimilation of Similar Contexts in Croatian Glagolitic Biblical Texts: An Example of a Biblical Reading on Following Christ from Croatian Glagolitic Missals

Proučavanja hrvatskoglagoljičnih biblijskih prijevoda pokazala su da su u tekstovima evanđelja u hrvatskoglagoljičnim misalima razmjerno često potvrđeni primjeri dodavanja dijelova teksta koji se na odgovarajućemu mjestu ne nalaze ni u latinskome ni u grčkome izvorniku ni u starocrkvenoslavenskome prijevodu, nego su u hrvatskoglagoljični tekst dospjeli umetanjem iz sličnoga konteksta (Tandarić 1993: 308, 314, 322). Taj se postupak u literaturi u novije vrijeme naziva jednačenjem (asimilacijom) sličnih konteksta (Vela 2023: 80). U izlaganju će se analizirati primjer kontaminiranja biblijskoga čitanja o nasljedovanju Krista (Mt 16,24–28; Mk 8,34–39) jednačenjem sličnih konteksta u hrvatskoglagoljičnim misalima. Riječ je o čitanju koje se u komunalu misala nalazi u okviru zajedničkoga slavlja mučenika i biskupa. U većini se hrvatskoglagoljičnih misala u navedenome čitanju miješaju tekstovi vrlo sličnih biblijskih redaka Mt 16,24–28 i Mk 8,34–39. U izlaganju će se na temelju usporedbe sa stanjem u grčkome i latinskome izvorniku te u starocrkvenoslavenskome prijevodu argumentirati da je navedeno čitanje u većini misala postalo jednačenjem sličnih konteksta te će se podrobno prikazati stanje u 19 hrvatskoglagoljičnih misala.

ključne riječi: hrvatskoglagoljični misali, biblijska čitanja, tekstologija, jednačenje sličnih konteksta
Keywords: Croatian-Glagolitic missal, biblical readings, textology, assimilation of similar contexts

Irena Galić Bešker
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
igalicbesker@nsk.hr

Uraška izdanja hrvatskih biblijskih tekstova
The Urach Editions of Croatian Biblical Texts

Prijevodi *Biblije* na hrvatski jezik u različitim izdanjima nezaobilazan su dio bogatoga fonda *Zbirke rukopisa i starih knjiga*, bilo da je riječ o prijevodima cjelovite Biblije bilo da je riječ o prijevodima samo nekih dijelova *Svetoga pisma*. Povijest hrvatskoga jezika bogata je prijevodima biblijskih tekstova koji su u većoj ili manjoj mjeri utjecali na razvoj i bogaćenje hrvatskoga jezika u prošlosti. Među njima su i uraška izdanja hrvatskih biblijskih prijevoda kao važna dionica hrvatske kulturne povijesti, iako su zbog svoje geografske izmještenosti neznatno utjecala na daljnji razvoj hrvatskoga jezika u njegovu predstandardnome razdoblju. Zanimljivi jezično i kulturološki, uraški su biblijski prijevodi već u 16. stoljeću donijeli napredna pravopisna i jezična rješenja. Uraška su izdanja objavljena kao prijevod cjelovitih biblijskih knjiga (*Novi zavjet* na glagoljici i ćirilici, proročke knjige na glagoljici) i kao prijevod odabranih dijelova *Biblije* (Postila na latinici, glagoljici i ćirilici). *Novi zavjet* na glagoljici objavljen je 1562. – 1563. i u dvama dijelovima. Ćiriličko izdanje *Novoga zavjeta* objavljeno je također u dvama dijelovima 1563. godine. Cjelovit prijevod proročkih knjiga *Staroga zavjeta* bilo je posljednje izdanje uraške tiskare. *Vsih prorokov stumačenje hrvatsko* iz 1564. u kritičkom je izdanju objavio Vatroslav Jagić 1897. godine. Pojedini dijelovi *Biblije* objavljeni su u trima uraškim izdanjima *Postile*: glagoljskome i latiničnome iz 1562. i ćiriličkome iz 1563. godine. *Postila* je sadržavala pojedine dijelove *Biblije* namijenjene čitanjima tijekom cijele liturgijske godine i za pojedine svetačke blagdane. U izlaganju ćemo govoriti o tekstološkim i jezičnim osobitostima uraških biblijskih izdanja. Osvrnut ćemo se i na kontekst nastanka ovih prijevoda, opisan i pojašnjen u paratekstualnim dijelovima izdanjâ.

ključne riječi: Biblija, Novi zavjet, postila, uraška izdanja biblijskih tekstova, prijevod
Keywords: Bible, New Testament, postil, Urach editions of biblical texts, translation

Marijana Horvat
Institut za hrvatski jezik
mhorvat@ihjj.hr
Dalibor Vrgoč
Institut za hrvatski jezik
dvrgoc@ihjj.hr

Prilog oživljavanju *Poljičke Biblije*
A Contribution to the Revitalization of the Poljica Bible

U izlaganju će se u kratkim crtama opisati rukopis *Poljičke Biblije* i osvrnuti se na pitanja povezana s njegovim nastankom (razlozi, mjesto, vrijeme) i autorstvom. Osobita će se pozornost usmjeriti na značenje prijevoda, odnosno na njegovu ulogu i sudbinu u hrvatskoj kulturnoj povijesti kao teksta koji je ostao na marginama znanstvenih interesa. S tim u vezi nastojat će se istražiti važnost prijevoda u odnosu na kulturnopovijesni kontekst u kojem nastaje te u odnosu na njemu prethodne cjelovite prijevode *Biblije* i biblijske odlomke sadržane u lekcionarima. U drugome dijelu izlaganja ukratko će se prikazati osnovna slovopisna i jezična obilježja rukopisa na svim razinama (fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, leksičkoj). Tekstu spomenute *Biblije* pristupa se stoga iz različitih perspektiva (tekstološke, književnopovijesne i jezičnopovijesne), čime se nastoji pridonijeti što obuhvatnijoj filološkoj analizi.

ključne riječi: Poljička Biblija, povijest hrvatskoga jezika
Keywords: The Poljica Bible, history of the Croatian language

Dubravka Ivšić Majić
Institut za hrvatski jezik
divsic@ihjj.hr

Onomastička građa u Kristijanovićevoj *Bibliji*
Onomastic Data in Ignac Kristijanović's Bible Translation

Kajkavski prijevod *Biblije* Ignaca Kristijanovića, posljednjega velikog zagovornika kajkavskoga književnog jezika, sustavnije je dospio u fokus znanstvenog istraživanja tek projektom „Rekonstrukcija *Kristijanovićeve Biblije*". Budući da su vlastita imena i njihove prilagodbe bitan aspekt svakoga biblijskog prijevoda, u okviru spomenutog projekta kao izrazito složen, ali nezaobilazan filološki zadatak nametnula se izrada kazala imena. Već je proces transkripcije Kristijanovićevih tekstova pokazao da autor nije dosljedno provodio prilagodbu imena, što otvara pitanja o utjecaju predložaka, svjesnim stilskim odabirima ili kolebanjima unutar samoga kajkavskoga književnog standarda 19. stoljeća.

U izlaganju će se na konkretnim primjerima predstaviti osobitosti Kristijanovićeve onomastičke građe te analizirati metodološki i praktični izazovi s kojima smo se susreli pri izradi kazala. Među njima se posebno ističu neujednačenosti u prilagodbi (grafijske, fonološke, morfološke – npr. kajk. *Cefaš*/*Cefas*/*Kefaš*/*Kefas* prema lat. *Cephas*; kajk. *Judit*/*Judita* prema lat. *Judith*) te specifičan odnos prema predlošcima. S obzirom na to da Kristijanović prevodi prema *Vulgati*, a suvremeni se prijevodi oslanjaju na grčke i hebrejske izvornike, pojavljuju se vidljive razlike u imenima, osobito u knjigama poput *Tobije* ili *Judite*, što otežava izravnu usporedbu sa suvremenim izdanjima.

Proučavanje imenske građe u Kristijanovićevu prijevodu nudi uvid u složene odnose između tradicije, jezičnih promjena i prevoditeljskih strategija. Time se ovaj donedavno zanemaren prijevod potvrđuje kao važan izvor za hrvatsku biblijsku traduktologiju te pridonosi boljem razumijevanju kajkavskoga književnog jezika u njegovoj završnoj fazi.

ključne riječi: biblijska imena, prijevod Biblije, kajkavski prijevod *Biblije*, kajkavski književni jezik, Ignac Kristijanović

Keywords: biblical names, Bible translation, Kajkavian Bible translation, Kajkavian literary language, Ignac Kristijanović

Martina Kramarić
Institut za hrvatski jezik
mkramar@ihjj.hr
Kateřina Voleková
Institut za češki jezik, Prag
volekova@ujc.cas.cz

Na marginama ranoga biblijskog prijevoda: *Homilijar* na *Matejevo evanđelje* iz *Krčkoga kodeksa* i njegov češki izvornik

On the Margins of an Early Biblical Translation: The Homiliary on the Gospel of Matthew from the Krk Codex and its Czech Original

Homilijar na *Matejevo evanđelje* oveći je skup homilija zapisan glagoljicom u rukopisu naslova *Krčki kodeks br. 42*. Homilije su pisane kao komentar na Matejevo evanđelje, a autori su poznati crkveni oci i naučitelji: Beda, Toma Akvinski, Jeronim, Ivan Zlatousti, Bernard, Augustin, Grgur Veliki, Maksim, Origen. Homilijar je preveden s češkoga jezika vjerojatno za boravka hrvatskih svećenika glagoljaša u Emausu, a kao autor jedne homilije čak se navodi češki kralj Karlo IV.
Rukopis *Homilijara* danas se nalazi na Krku, u Biskupijskome arhivu (Krk, Biskupijski arhiv Krk, sign. G-55 (ZM 57/16), 175 ff.). Vjekoslav Štefanić (1960.) u svojemu istraživanju glagoljičnih rukopisa na Krku detaljno je opisao kodeks u kojemu je tekst zapisan, njegov sadržaj i jezik kojim je pisan, a pronašao je i izvor u češkome tekstu *Evanđelje svetoga Mateja s homilijama* iz druge polovice 14. stoljeća, koji je objavljen u Holubovu izdanju iz 1913., *Evangelium sv. Mateuše s homiliemi.* Izvorno je riječ o rukopisu iz 1370. godine (Prag, Nacionalna knjižnica Češke, signatura XVII A 4, 396 str.). Rukopis, koji se naziva i *Praškim rukopisom,* sadržava jedinstven i samostalan prijevod evanđelja na staročeški, podijeljen na misne perikope i obogaćen homilijama. Autorom se toga priručnika za propovjednike, prema Vladimíru Kyasu (1971., 1997.), smatra jedan od prevoditelja najstarijega češkoga cjelovitog prijevoda *Biblije*. *Matejevo evanđelje* u verziji iz *Praškoga rukopisa* sačuvalo se u dvama mlađim prijepisima češke *Biblije* (ali bez homilija), dok je u najstarijemu poznatome potpunom češkom prijevodu *Biblije*, nastalom oko 1360. godine, u tzv. *Drezdenskoj Bibliji* (*Bible drážďanská*), *Matejevo evanđelje* bilo zamijenjeno drugim prijevodom. Sve to svjedoči o živome interesu za vernakularni prijevod *Biblije* i o traženju prikladnih prevoditeljskih postupaka.
U izlaganju će se opisati češki izvornik *Homilijara* te njegov hrvatski prijevod, navesti razlike u prijevodima te istaknuti važnost toga teksta za hrvatsku i češku tradiciju biblijskih prijevoda.

ključne riječi: Homilijar na Matejevo evanđelje, starohrvatski jezik, staročeški jezik, glagoljica, rani prijevodi Biblije
Keywords: Homiliary on the Gospel of Matthew, Old Croatian language, Old Czech language, Glagolitic script, Early Biblical Translation

Ivana Kurtović Budja
Institut za hrvatski jezik
ikurtov@ihjj.hr

Jezične karakteristike prijevoda biblijskih navoda u knjizi makarskoga Primorca Ivana Jozipa Pavlovića Lučića *Deset pokorni razgovorā* (1785.)

Linguistic Characteristics of the Translation of Biblical Quotations in the Book *Ten Penitential Discourses* by the Makarska Littoral Author Ivan Jozip Pavlović Lučić (1785)

Knjiga *Deset pokornih razgovora Ivana Jozipa Pavlovića Lučića* (1785.) napisana je kao pomoć župnicima u radu s vjernicima, ali i kao vjerski priručnik za same vjernike. Djelo je strukturirano kao niz od deset nagovora na pokoru ispovjednika grešniku. Unutar pojedinih razgovora autor uključuje biblijske citate koje prevodi na jezik koji odražava makarskoprimorski govor kraja 18. stoljeća te dalmatinsku štokavsku književnu stilizaciju toga vremena. U radu se analiziraju jezične karakteristike biblijskih navoda na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini. One se uspoređuju s istorazinskim karakteristikama neprijevodnih dijelova knjige, kao i s drugim djelima iz Makarskoga primorja tiskanima u isto vrijeme (Anton Kadčić, Andrija Kačić Miošić).

ključne riječi: povijesna dijalektologija, makarskoprimorski govori, fonologija, morfologija, sintaksa

Keywords: historical dialectology, dialects of the Makarska littoral, phonology, morphology, syntax

Igor Medić
Institut za hrvatski jezik
imedic@stin.hr

Udvojeni tekst – o nekim obilježjima komentara u prijevodu *Biblije* Ivana Matije Škarića

Doubled Text – On Some Features of the Commentary in Ivan Matija Škarić's Translation of the Bible

Ivan Matija Škarić (1793. – 1871.) više od dvadeset godina intenzivno je radio na cjelovitome prijevodu *Biblije* na hrvatski jezik, odnosno na štokavsku ikavicu s elementima čakavštine, koji je od 1858. do 1861. godine otisnut u 12 svezaka na 6200 stranica pod naslovom *Sveto pismo Staroga i Novoga uvita iz latinskoga s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno*. Prijevod, koji se, kako svjedoči i naslov, ne temelji samo na *Vulgati* nego i na hebrejskome, aramejskome i grčkome izvorniku, sadržava predgovor, opći uvod, uvode u svaku knjigu te iscrpan komentar koji obuhvaća oko 5000 stranica i koji je biblijski tekst trebao dodatno približiti širim čitateljskim krugovima. Utvrđeno je da su mnoga Škarićeva rješenja usklađena sa suvremenom egzegezom i pristupom oblikovanju komentara, no bilješke, u kojima se biblijski tekst nerijetko tumači redak po redak, u kojima se donose mnogobrojni filološki, arheološki, povijesni i geografski podatci i u kojima se prikazuju pojedine biblijske osobe, dosad nisu temeljitije istražene iz književnoteorijske i književnopovijesne perspektive. Posluživši se ponajprije analitičkim alatima koje je Gérard Genette razvio baveći se raznovrsnim oblicima i ulogama parateksta, interpretirat ćemo izabrane Škarićeve komentare te njihov odnos prema glavnome tekstu koji na zanimljive načine zrcale, raščlanjuju i upotpunjuju.

ključne riječi: Ivan Matija Škarić, prijevod Biblije, paratekst
Keywords: Ivan Matija Škarić, Bible translation, paratext

Cvijeta Pavlović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
cpavlovi@m.ffzg.hr

Estetika utilitarnosti: prijevodi *Biblije* kao komparativna književnost
The Aesthetics of Utilitarianism: Bible in Translations as Comparative Literature

Komparativna analiza hrvatskih prijevoda *Biblije* utvrđuje estetičke kvalitete egzemplarnih primjera: od Škarićeva prijevoda koji je rađen s izvornika, preko Šarićeva, a potom prijevoda Rupčića, Dude i Fućaka, do kolektivnoga prijevoda urednika Lujića i Zovkića s hrvatskom stilizacijom Alerića i Becka, *Biblija* kao *Sveta knjiga* balansira univerzalnost jezika utilitarne suvremenosti s estetičkim varijacijama u nijansama stilskopovijesnih razlika. Vodeći računa o diskurzivnim žanrovima biblijskih tekstova s naglaskom na apelativne formulacije i srodne formule obraćanja poput zaziva, molitve i hvalospjeva, s pomoću kontrastivnih metoda u komparativnom kontekstu ispituju se literarnost i njezini stupnjevi te se ustanovljuje kakvoća prijevodnih rješenja. Kao paradigmatični zbornik utilitarnih poruka *Biblija* je putem traduktologije i interpretacije (kako književnoimanentne tako i kontekstne) usidrena kao važna sastavnica komparativne književnosti. Tragom strukturnih čitanja (Užarević i dr.) i genoloških okvira jednostavnih oblika (Jolles i dr.), zaključci primijenjene metode izrastaju u preporuku određene prevoditeljske metode, ponajprije za prijemčivost budućih hrvatskih prijevoda *Biblije*.

ključne riječi: Biblija, prijevod, komparativna književnost, estetika, utilitarnost
Keywords: Bible, translation, comparative literature, aesthetics, utilitarianism

Lahorka Plejić Poje
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
lplejic@ffzg.hr

Rukopisni prijevod *Biblije* Mihovila Jurjetinovića Ivakića
The Manuscript *Bible* Translation by Mihovil Jurjetinović Ivakić

U *Zbirci rukopisa i starih knjiga* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturom R 3423 čuva se rukopisni prijevod *Biblije* Kaštelanina Mihovila Jurjetinovića Ivakića (1752. – 1831.), koji se prevodilačkoga posla prihvatio u kasnim godinama. S obzirom na to da je literatura o njegovu prijevodu *Biblije* oskudna, u izlaganju će se uvodno dati neke općenitije opaske kontekstualne naravi, zatim će biti riječi o prijevodu u cjelini, a potom će se na primjeru starozavjetne *Knjige o Tobiji*, koja je u hrvatskoj književnosti i prije Jurjetinovića imala solidnu recepciju, pokazati neka prevodilačka rješenja te će se analizirati tipovi komentara, što je osobito zanimljivo s obzirom na to da je Jurjetinovićev prijevod ujedno i prvi komentirani prijevod *Biblije* u Hrvata.

ključne riječi: Mihovil Jurjetinović Ivakić, Biblija, prijevod, Knjiga o Tobiji, biblijski komentar
Keywords: Mihovil Jurjetinović Ivakić, Bible, translation, Book of Tobit, Bible commentary

Barbara Štebih Golub
Institut za hrvatski jezik
bstebih@ihjj.hr
Ermina Ramadanović
Institut za hrvatski jezik
eramadan@ihjj.hr
Matija Slišurić
Institut za hrvatski jezik
mslisuric@ihjj.hr

Kristijanovićeva *Biblija* – od rukopisa do digitalne inačice
Kristijanović's Bible – From the Manuscript to the Digital Version

Premda odlomke *Biblije* prevedene na kajkavski književni jezik nalazimo već u Vramčevoj *Postili* (1586.), a tijekom 17., 18. i 19. st. i u brojnim lekcionarima (Vince 1974., Fućak 1975., Percan 1984., Korade 1996., 2021.), tek se u prvoj polovici 19. st. javljaju dva pokušaja prevođenja cijeloga *Svetoga pisma* na taj idiom. Prvi je povezan uz skupinu prevoditelja okupljenih oko zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752. – 1827.), a drugi uz kanonika Ignaca Kristijanovića (1796. – 1884.). Kristijanović je, prema vlastitim riječima, preveo gotovo čitavo Sveto pismo: dijelove je objavio u kalendaru *Danica zagrebečka* ili kao privitak svojim drugim tekstovima (npr. hagiografijama *Žitek sveteh mučenikov* II, 1871.), dok su brojne biblijske knjige ostale u rukopisu te se čuvaju u knjižnicama i arhivima.

U okviru projekta *Rekonstrukcija Kristijanovićeve Biblije* (KRISBI) Kristijanovićevi su prijevodi prikupljeni, transkribirani, tekstološki obrađeni te je načinjena digitalna, javno dostupna inačica teksta. U izlaganju će se predstaviti rezultati projekta s posebnim naglaskom na digitalnu inačicu Kristijanovićeve *Biblije*, strukturiranu u jasno definirane cjeline i poglavlja radi jednostavnijeg pretraživanja.

ključne riječi: Ignac Kristijanović, kajkavski književni jezik, Biblija, rekonstrukcija
Keywords: Ignac Kristijanović, Kajkavian literary language, The Holy Bible, reconstruction

Karlo Višaticki
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
kvisaticki@gmail.com

Ivan Evanđelist Šarić, prevoditelj *Svetoga pisma*
Ivan Evangelist Šarić, Translator of the Holy Scriptures

Prilog donosi kratku biografiju nadbiskupa Šarića, koji relativno brzo postaje prvi čovjek Katoličke Crkve u Bosni i Hercegovini. Uz mnogobrojne pastoralne obveze i odgovornosti bavio se, kao intelektualac, i pisanjem. Kratko se spominju njegov literarni opus i uključivanje u politiku. Nakon neprihvaćanja prijevoda *Svetoga pisma* iz pera Antuna Sovića zbog jezičnih specifičnosti Šarić dobiva nalog od Biskupske konferencije da napravi prijevod Svetoga pisma, što on i čini. Prijevod je nastao u vrlo kratkom roku, za svega dvije godine. Kako usporedbe potvrđuju, prevodio je s latinskoga i grčkoga jezika, odnosno *Vulgatu* i *Septuagintu*. Koristio je njemačke prijevode, i to E. Hennea za *Stari*, a K. Röscha za *Novi zavjet*. Selektivno (nije baš jasno po kojim kriterijima) preuzima fusnote iz ovih njemačkih izdanja. U turbulencijama Drugoga svjetskog rata nadbiskup Šarić ne ostaje u Sarajevu, nego emigrira najprije u Austriju, da bi završio u Madridu, u Španjolskoj, gdje i umire 1960. Luka Brajnović priredio je drugo izdanje Šarićeva prijevoda *Biblije*, a Hrvatsko biblijsko društvo 2006. godine objavilo je drugo popravljeno izdanje.

ključne riječi: Ivan Evanđelist Šarić, Biblija, Šarićev prijevod Staroga zavjeta, Šarićev prijevod Novoga zavjeta, Šarićevi predlošci

Keywords: Ivan Evanđelist Šarić, The Bible, Šarić's translation of the Old Testament, Šarić's translation of the New Testament, Šarić's vorlage

Hrvatski biblijski prijevodi
na marginama